

Inventering och identifiering av gamla pelargoner

Även den kanske mest bekanta och älskade av alla krukväxter, pelargonen, har ingått i POM:s pilotinventeringar. Många hundra olika sorter har genom tiderna saluförts i Sverige. Karin Martinsson beskriver svårigheterna med att kunna sätta namn på alla de sticklingar som har skickats in från hela landet.

KARIN MARTINSSON

Krukväxtodling är kanske den form av odling som flest svenskar ägnar sig åt. Traditionen att dela sitt hem med växter som odlas i kruka är så stark att det anses avvikande att vara utan (Martinsson 2001). De fles-

ta krukväxter är perenna arter som under hela eller en del av året odlas i kruka under frostfria förhållanden. Gränsen mot utplanteringsväxterna är glidande och många av växtslagen har eller har haft båda funktionerna, till exempel fuchsior *Fuchsia*, pelargoner *Pelargonium* och palettblad *Solenostemon scutellarioides*. En viss aktiv förädling av krukväxter har skett i Sverige, men de flesta har sitt ursprung i andra länder, såväl de ursprungliga arterna som deras sorter.

Projektet "Växtgenetiska resurser i prydnadsväxter/Pelargonium" ingår i POM – Programmet för odlad mångfald (se Jansson & Weibull, detta häfte). Syftet med projektet har varit att hitta metoder för att karakterisera och

Figur 1. Ett urval pelargoner från Uppsala universitets botaniska trädgårds insamling visar på den stora variationen i materialet. Samtliga sorter är ännu oidentifierade. Foto: Karin Martinsson.
A selection of old pelargonium cultivars from the inventory made by Uppsala University Botanical Garden.

identifiera äldre sorter av pelargon *Pelargonium ×hortorum* som traditionellt har odlats i Sverige. Projektet har erhållit stöd av SJFR (numera Formas).

Pelargon

Pelargonen är ovanligt sortrik och har en mycket stark kulturhistorisk förankring i Sverige som både krukväxt och utplanteringsväxt (Martinson 2000). Den har varit en av de mest betydelsefulla svenska krukväxtekulturerna sedan slutet av 1800-talet.

Pelargonen är ett hybridkomplex där bland annat de sydafrikanska arterna smutspelargon *Pelargonium inquinans* och *P. zonale* ingår. Arterna odlades i Europa redan på 1700-talet, men förädlingen av gruppen tog fart först under 1800-talets andra hälft. Pelargonen är en icke-härdig, halvsuckulent perenn, men i odling är de enskilda exemplaren sällan äldre än ett par år. För att behålla sin frodighet och blomvillighet måste pelargoner förnyas med ett eller ett par års mellanrum. Hos de äldre sorterna sker detta uteslutande genom sticklingsförökning.

Sortvariationen hos pelargon tar sig många uttryck genom plantornas storlek och grenighet, blommans färg och form samt bladens färg. De pelargoner som har en bladfärg eller mönstring som avviker från den vanliga gröna brukar kallas brokbladiga.

Botans insamlingar

Krukväxter inventeras bäst genom efterlysningar i massmedia. Dessa icke-härdiga växter påträffas aldrig som kvarstående, en levande pelargon kräver en levande ägare. Direktkontakten med växtens ägare är också viktig eftersom plantans utseende inte säger så mycket om sortens ålder. Den enskilda pelargonplantan är sällan mer än något år gammal, men sorten kan ha sticklingsförökats inom en och samma familj under mycket lång tid.

Botaniska trädgården i Uppsala hade redan i en tidigare omgång samlat in pelargoner. Denna insamling startade 1994 och pågick som intensivast 1995–1996. Via flygblad, dags- och veckopress samt lokalradio och TV efterlystes

”gamla och ovanliga pelargoner”. Formuleringen ”ovanliga” ledde till att pelargoner som av inlämnarna upplevdes som avvikande skickades in. Dit hörde såväl doftpelargoner – vilka först nyligen kommit i handeln i Sverige – som pelargoner tagna som semesterminnen från Medelhavsområdet under 1900-talets senare del. Flera pelargonsamlare skickade också in tiotals sorter som uppgavs vara gamla eller ovanliga. Gemensamt för dessa samlarsorter var att de ofta var bristfälligt dokumenterade och hade passerat genom händerna på flera samlare innan de nådde Botan. De bäst dokumenterade sorterna var de som odlats inom en och samma familj under en lång period. Ofta var dessa pelargoner förknippade med en viktig händelse i familjen, till exempel flytten från föräldrahemmet, ett bröllop eller ett dödsfall, vilket gjorde inlämnarnas åldersbedömningar mycket tillförlitliga. Av det insamlade materialet behöll Botaniska trädgården sextioalet kollektioner som var väl dokumenterade och som inte var uppenbara dubletter.

När den andra insamlingsomgången genomfördes 2000–2002 specificerades efterlysningen till pelargoner som var äldre än 50 år. Detta resulterade i ett mindre antal inlämnade sorter, 47 kollektioner, men med mer fullständig dokumentation. Åldersgränsen valdes med tanke på att andra världskrigets bränslebrist innebar en flaskhals för växthuskulturer då både odling och förädling gick på sparlåga. Båda insamlingarna har skett på nationell basis.

Pelargonerna har skickats som sticklingar med post till Botan, vilket fungerat utmärkt under den frostfria delen av året. Därefter har de rotats och drivits upp till blommande exemplar i Botaniska trädgårdens växthus för dokumentation och karakterisering. Vårsticklingar har i regel blommat samma år, medan höststicklingar blommat först påföljande år. Av utrymmesskäl fick vi redan under 2001 börja tacka nej till fler sticklingar eftersom det växthus som projektet disponerar var fullt.

Krukväxter i allmänhet, och pelargoner i synnerhet, är ett krävande och kostsamt material att hålla i odling. De behöver daglig skötsel, årlig

Tabell 1. De 19 sorter av *Pelargonium xhortorum* som sålts av fler än fem svenska firmor före 1950.

The 19 cultivars of *Pelargonium xhortorum* found to have been sold by more than five nurseries or seed companies in Sweden before 1950 (enkel = single, dubbel = double, rosa = pink, röd = red, mörkröd = dark red, laxrosa = salmon, vit = white, brokbladig = variegated leaves, blommor ej = does not flower).

Antal firmor Number of nurseries	Sort Cultivar	Beskrivning av blomma/blad Description of flower/leaves
21	'Königin Olga von Württemberg'	enkel, rosa
20	'Vesuvius'	enkel, röd
18	'Henry Jacoby'	enkel, mörkröd
17	'Madame Salleron'	brokbladig, blommor ej
17	'Paul Crampel' (= 'Meteor')	enkel, röd
10	'Beauté Poitevine'	dubbel, laxrosa
8	'Flower of Spring'	brokbladig
7	'Mrs Pollack'	brokbladig
6	'Golden Harry Hieover'	brokbladig
6	'Happy Thought'	brokbladig
6	'Albert Pottier'	enkel, röd
6	'Westfalengruss'	dubbel, röd
6	'Leif'	dubbel, röd
5	'Theodor Lerchenmüller'	dubbel, röd
5	'Rubin'	dubbel, röd
5	'Duchesse de Cars'	enkel, vit
5	'Gruss aus Donsdorf'	enkel, rosa
5	'Gartendirektor Ries'	enkel, röd
5	'Silver Queen'	brokbladig

omplantering och drabbas av en rad sjukdomar och skadedjur som florerar i växthusmiljö. I Botaniska trädgårdens samling försöker vi av säkerhetsskäl att ständigt ha tre exemplar av varje sort. Exemplaren förnyas fortlöpande så att ingen planta ska vara äldre än tre år. Samlingen hålls i växthus året runt och varje sort tar upp en tredjedels till en halv kvadratmeter växt-husyta.

Identifiering av materialet

En viktig del av arbetet med pelargonsamlingen har varit att försöka hitta metoder för att identifiera de gamla sorterna. Genom identifieringen kan det i bästa fall också gå att fastställa sortens ålder, ursprungsland och förädlare, samt uppgifter om dess odlingshistoria i Sverige. En korrekt sortbestämd pelargon kan också fungera som ett

referensexemplar, till exempel i en nationalsamling. Den kan också återintroduceras i handeln under sitt korrekta namn. För kulturväxter finns emellertid inte samma flora av bestämningslitteratur och monografier som för vilda växter, inte heller finns det referensexemplar i form av herbariematerial. Den enda bestämningsnyckel som finns publicerad över pelargoner är en tjeckisk översikt av 255 sorter (Hieke 1963). Vilka metoder kan man då använda sig av för att försöka identifiera en okänd gammal sort?

Namnskick

I bästa fall vet pelargonens ägare dess rätta sortnamn, men detta har visat sig vara mycket ovanligt. Av alla de pelargoner som lämnades in till Botan var det bara två, 'Colibri' och 'Hamilton', som benämndes med det sannolikt korrekta

sortnamnet. I båda fallen var det professionella trädgårdsmästare som uppgivit namnen. Sorten 'Colibri' odlas exempelvis sedan åtminstone 1934 av Norrköpings kommun och används där sedan länge till blomstergrupperna i Karl Johansparken (muntl. uppg.).

En privatperson uppgav namnet *Drottning Olga* för sin halvdubbla laxrosa pelargon, men var medveten om att namnet troligen var felaktigt. Den kring förra sekelskiftet mycket populära 'Königin Olga von Württemberg' hade mycket riktigt ett annat utseende med enkla, intensivt rosa blommor med vitt öga.

Alla övriga pelargoner lämnades in utan sortnamn, men påfallande många hade istället begåvats med egennamn som betecknade just denna pelargon, exempelvis *Emil rosa*, *Smultron och mjölk* eller *Gransmåla*. Dessa namn användes bara i en liten familjär krets och var inte allmänt kända. Det innebar att samma namn, till exempel *Farmor*, kunde användas för olika sorter och att samma sort lämnades in under flera olika egennamn. Genom insamlingen kunde den folkliga sedvänjan att sätta egennamn på krukväxter dokumenteras, ett namnskick som tidigare ansetts vara mycket ovanligt för växter (Martinsson 2003). Egennamnen visar både på det stora värde som ägarna sätter på sina växter och behovet av att markera variationen inom en växtgrupp med hjälp av namn. Risken att ett egennamn uppfattas som ett sortnamn är liten eftersom egennamnen i regel är svenska, medan de ursprungliga sortnamnen är på andra språk.

Sortimentet i den svenska handeln

Hur många pelargonsorter som släppts i den internationella handeln är okänt, men det rör sig om många tusen (Martinsson 2000). Ett sätt att begränsa urvalet vid identifiering är att undersöka vilka sorter som funnits till salu i Sverige och hur vanliga de varit i odling.

Inom projektet har vi gått igenom gamla svenska handelskataloger för att kunna sammanställa en lista över vilka pelargonsorter som funnits till salu i Sverige före 1950. Vid Uppsala universitets botaniska trädgård finns en omfattande

samlings av både svenska och utländska handelskataloger. Detta material har kompletterats med uppgifter ur Alnarpsbibliotekets och Bergianska trädgårdens katalogsamlings. Totalt hittade vi 37 handelsträdgårdar och fröhandlare som namngav pelargonsorter i sina priskuranter. Dessa uppgifter kompletterades med information ur svenska trädgårdstidningar och trädgårdsböcker.

Vår genomgång resulterade i en lista över drygt 600 olika sorter av vanlig pelargon, de äldsta odlade redan 1855 (Martinsson & Hjertson 2003). Av dessa utgjorde de brokbladiga pelargonerna knappt en tiondel (70 sorter) och hade i allmänhet funnits till salu under en längre tid, och av fler firmor, än de grönbliadiga. Det var bara 19 sorter som sålts av fem eller flera handlare (tabell 1), och många sorter kunde bara beläggas från en årgång av en handelsträdgårds katalog.

Med hjälp av trädgårdslitteratur och utländska priskuranter har kortfattade sortbeskrivningar sammanställts för alla utom 20 av listans sorter. Dessutom har förädlare och ursprungsland gått att spåra för hälften av sorterna. Av de pelargoner som sålts i Sverige har 137 sorter kommit från engelska förädlare, 127 från Frankrike och 36 från Tyskland. Tre sorter kom från Belgien och en från Danmark. De enda sorterna med svenskklingande namn var 'Professor Agardh' såld av Alnarps trädgårdar 1880 och 'Dollarpriessan' såld av Alnarps trädgårdar 1941–47.

Ingen av samlingens sorter har gått att med säkerhet identifiera enbart med hjälp av sortlistan. Däremot kan flera av sorterna kopplas samman med ett eller flera troliga sortnamn, vilket underlättar den fortsatta identifieringen.

Sortbeskrivningar

Det är bara undantagsvis som det finns fylligare beskrivningar för gamla pelargonsorter. Oftast finns bara priskuranternas kortfattade och bristfälliga texter att gå efter. För brokbladiga pelargoner anges bladens färg, men blommans färg och form behandlas mer styvmoderligt. För de icke brokbladiga pelargonerna beskrivs blom-

Figur 2. Pelargonier med enkla röda blommor och vitt öga är överrepresenterade i insamlingen. Övre raden, på båda sidor 'Colibri', odlad i Norrköpings parker sedan 1934; i mitten den minst femtioåriga *Agnes pelargonica* från Åkers styckebruk i Sörmland. Nedre raden, till vänster pelargon från 1930-talet, Dannemora sn i Uppland; i mitten *Smultron och mjölk* från 1920-talet i Lagga sn i Uppland; till höger pelargon från före 1901, Svärdsjö sn i Dalarna. Foto: Karin Martinsson.

Pelargoniums with single red flowers and a white eye are overrepresented in the inventory. The cultivars have not yet been identified apart from 'Colibri' which is number one and three in the upper row.

mans form och färg, men bladens eventuella särtecken utelämnas.

Priskuranternas beskrivningar skiljer sig från botaniska beskrivningar på flera sätt. Avsikten med de förra var att fungera som reklam för sorten och framställa den som attraktiv för tilltänkta köpare. Sortbeskrivningarna är därför kryddade med superlativer i stil med ”den skönaste mörka färg som någonsin uppnåtts”, medan egenskaper som kan uppfattas som negativa är utelämnade.

De termer som används i sortbeskrivningar följer inte någon standard. Man skulle till exempel kunna tro att en pelargonsort med tätt fylld blomma borde vara lätt att identifiera. Termen fylld användes emellertid vid 1800-talets slut ofta för en blomma som inte var enkel. I takt

med att mer fyllda former uppkom skedde en differentiering av terminologin i enkla, halvdubbla och dubbla blommor. De enkla sorterna har samma antal hylleblad som pelargonens vilda förfäder *P. inquinans* och *P. zonale* – fem fria kronblad och fem foderblad (Miller 1996). Enligt modern engelsk utställningsstandard har de halvdubbla sex till åtta kronblad och dubbla har fler än åtta. Variationen bland de dubbla är dock mycket större. Enligt Nugent och Snyder (1967) kan antalet hylleblad hos pelargonsorterna delas in i sex klasser: enkla samt två-, tre-, fyr-, fem- och sexdubbla. Bland det insamlade materialet fanns en variation från ett extra hylleblad till mer än det sjudubbla antalet. Det är både antalet foderblad och kronblad som fördubblas men de extra foderbladen

är ofta kronbladlika. Antalet gröna foderblad är hos de flesta sorterna fem, i enstaka fall tio. Hos vissa sorter förekommer att två av kronbladen är sammanvuxna, hos andra att ett eller flera kronblad är strutformiga. För att bättre beskriva blommornas utseende behövs en standardiserad terminologi.

Möjligheten att patentera sorter har medfört ett ökat behov av mer fylliga beskrivningar. Den internationella unionen för skydd av växtförädlingsprodukter, UPOV, har utarbetat gemensamma riktlinjer för sortbeskrivningar av pelargon och hängpelargon *Pelargonium peltatum* (UPOV 1987). Dessa omfattar 48 karaktärer och har använts som utgångspunkt för karakterisering av det insamlade pelargonmaterialet. UPOV:s karaktärer är oftast relativa (liten, medel, stor) med exempel i form av sorter som inte alltid finns på den svenska marknaden. Vid mätningar på det svenska materialet har istället företrädesvis absoluta karaktärer använts.

Jämförelsematerial

Det säkraste sättet att identifiera en pelargonsort är om den kan jämföras med namngivet referensmaterial. Tyvärr ter sig detta svårt med våra gamla svenska sorter. Av de drygt 600 sorter som såldes i Sverige före 1950 har jag endast kunnat spåra 34 – varav hälften brokbladiga – som fortfarande finns kvar i handeln eller i nationalsamlingar under sina ursprungliga sortnamn (Martinsson & Hjertson 2003).

Den franska nationalsamlingen vårdas i staden Bourges kommunala växthus och omfattade för ett par år sedan 381 namngivna sorter av *Pelargonium ×hortorum*, både gamla sorter och moderna patenterade sorter (Anonym 1998). Dessa har samlats in från olika franska parker, institut och odlare. Av den franska samlingens sorter är det 22 som också funnits i det svenska sortimentet före 1950. Av de många hundra sorter som togs fram i Frankrike före 1900 finns dock bara ett fåtal representerade i samlingen.

I England finns fyra nationalsamlingar för släktet *Pelargonium* varav två omfattar *Pelargonium ×hortorum* (NCCPG 2003). Även om båda dessa samlingar är stora, innefattar de bara

en bråkdel av de sorter som sålts i Sverige. Dessa är dessutom i stort sett desamma som dem som finns i den franska samlingen.

Även referensmaterial i form av bilder är magert. När förädlingen av pelargoner satte fart vid mitten av 1800-talet hände det att nya sorter avbildades på färgplanscher i de centraleuropeiska trädgårdstidningarna. Generellt sett är det dock mycket sällsynt med bilder av gamla sorter och de få äldre svartvita fotografier som finns är oftast otillräckliga som jämförelsematerial. I modern pelargonlitteratur och i de specialiserade pelargonfirmornas rikt illustrerade kataloger finns bilder på de namngivna sorter som också finns i de engelska och franska nationalsamlingarna.

Identifierade sorter

Av de pelargoner som samlats in har än så länge bara ett fåtal kunnat identifieras med säkerhet, förutom 'Colibri' och 'Hamilton' också 'Distinction', 'Friesdorf' och 'Mrs Parker'. Sorten 'Distinction' skickades in från Alingsås av en familj som haft den i odling sedan slutet av 1800-talet. Fem olika personer har lämnat in 'Friesdorf', en sort som uppkom i Tyskland 1927. Både 'Distinction' och 'Friesdorf' är småvuxna sorter med enkla röda blommor och säreget mönstrade blad. Båda finns fortfarande i handeln och jämförelser har därför kunnat göras med levande, korrekt namngivet material. De är också så pass distinkta att de kan identifieras utifrån fotografier.

Ytterligare en brokbladig sort, med vitbrokiga blad och dubbel, rosa blomma, skickades in av sex personer. Flera av dem kunde spåra sin pelargon till början av 1900-talet. Denna sort kan illustrera hur olika hjälpmedel för sortbestämning kan hamna i konflikt med varandra. I listan över det svenska sortimentet finns bara en sort som helt stämmer med denna beskrivning – 'Mrs Parker'. Det insamlade materialet överensstämmer emellertid inte med det engelska referensmaterialet, de svenska exemplaren har något ljusare blomma och stämmer bättre överens med sorten 'Chelsea Gem'. Samma iakttagelser har gjorts för de 'Mrs Parker' som bevarats på den franska landsbygden och de som

Tabell 2. Det svenska pelargonsortimentet före 1950, fördelat efter bladens och blommornas utseende. Sammanställningen bygger på Martinsson & Hjertson (2003).

The cultivars of *Pelargonium xhortorum* sold in Sweden before 1950, arranged according to appearance.

	Antal sorter Number of cultivars	Andel (%) Percentage
Brokbladiga Variegated	71	11,7
Enkla blommor Single flowers		
Röd Red	172	28,3
Röd med vitt öga Red with white eye	23	3,4
Laxrosa Salmon	32	5,3
Orange Orange	7	1,2
Magenta Magenta	14	2,3
Rosa Pink	44	7,3
Vit White	32	5,3
Övriga Other	15	2,5
Dubbla blommor Double flowers		
Röd Red	66	10,9
Laxrosa Salmon	12	2
Orange Orange	6	1
Magenta Magenta	10	1,6
Rosa Pink	25	4,1
Vit White	16	2,6
Övriga Other	4	0,7
Ofullständiga beskrivningar Incomplete descriptions	55	9,1
Summa Sum	606	

cirkulerar under samma namn i USA (Martinsson 2000). Den franske pelargonmonografen Dauthenay (1897) ansåg att de två sorterna var identiska. Jag har valt att gå på den franska linjen eftersom 'Chelsea Gem' inte är känd från den svenska trädgårdshandeln.

Utan sorttillhörighet

Det är inte bara praktiskt ogenomförbart utan också teoretiskt omöjligt att hänföra alla gamla pelargoner som odlas i Sverige till en speciell sort. Parallellt med handelsträdgårdarnas försäljning av sticklingsförökade namnsorter har fröhandlarna under lång tid sålt pelargonfrö. Pelargoner som dragits upp ur frö – köpt eller eget insamlat – tillhör inte någon sort.

Pelargoner har också en tendens att bilda sportar, det vill säga knoppmutationer som

yttrar sig i att en gren får ett utseende som avviker från resten av plantan. Som exempel kan nämnas att den ljusrosa Mårbacka-pelargonerna inte sällan skjuter sidokott med vita eller röda blommor. Dessa sportar kan ha tagits till vara av såväl privatpersoner som trädgårdsmästare.

Representativitet

Det insamlade materialets variation står inte i proportion till det sortiment som funnits i handeln. Istället märks en tydlig överrepresentation av sorter som avviker från det gängse utbudet. Detta visar att ett passivt urval skett i Sverige under lång tid som resulterat i ett sortiment som fallit svenskarna i smaken och som kan vara bättre anpassat till svenska odlingsförhållanden. En annan förklaring är att sorter med ett ovanligt utseende, som inte kan ersättas genom

Figur 3. Pelargonsorten 'Friesdorf' är lätt att identifiera, till och med på bild. Foto: Karin Martinsson.
The pelargonium cultivar 'Friesdorf' is easy to identify, even from a photograph.

det befintliga handelssortimentet, i högre grad bevaras som släktklenoder än de med ett mer alldagligt utseende.

I sammanställningen över det svenska pelargonsortimentet finns 172 icke brokbladiga sorter med röd enkel blomma och 23 vars röda enkla blomma har ett vitt öga (tabell 2). Utifrån sortimentsgenomgången skulle man förvänta sig att vid en inventering finna många enkla röda pelargonier, men så har inte varit fallet. Av de inlämnade pelargonerna var det bara två sorter, inlämnade av en person vardera, som hade enkel röd blomma. De enkla röda med vitt öga var desto populärare. Nio personer lämnade in denna typ av pelargon, representerande minst tre olika sorter. Andra typer som varit

överrepresenterade vid insamlingen är sorter som har lila blommor med scharlakansrött öga, såväl enkla som dubbla, samt dubbla vita sorter och fyllda rosa. Till de mest populära sorterna hörde också Mårbacka-pelargon, med dubbla varmt ljusrosa blommor; röd rosenpelargon, med små tätt fyllda röda blommor samt 'Hamilton', en buskig pelargon med dubbla cerise blommor.

Totalt finns cirka 60 sorter representerade i Botans pelargonsamling, några av dem mycket lika varandra. De inventeringar vi genomfört är dock långt ifrån heltäckande. Pelargonintresset är för närvarande mycket stort i Sverige och därmed också intresset för "gamla svenska pelargonier". Svenska pelargonsällskapets hemsida,

pelargonsamlares hemsidor och de specialiserade pelargonhandlarnas sidor visar många exempel på gamla sorter som inte finns i Botans samling och många fler återstår att finna.

Materialets bevarande och nyttjande

Det insamlade materialet har i sig ett stort kulturhistoriskt värde eftersom det är belagt från odling i Sverige under så lång tid. Pelargonen är en växt som ofta används i historiska miljöer och det är angeläget att det skall finnas tidstroget material tillgängligt som alternativ till handelns moderna, patenterade och på kemisk väg retarderade sorter. Det finns idag en efterfrågan på gamla sorter av pelargoner, både från privatpersoner och institutioner, som kan jämföras med efterfrågan på antika möbler.

En stötesten när det gäller återintroduktion av gamla sorter är namnsättningen. När ska man ge upp att söka det korrekta sortnamnet och vilket namn ska man i så fall välja att återintroducera sorten under? Det finns redan idag små svenska firmor som specialiserar sig på "gamla" pelargoner. Namnen följer ofta den egennamnstradition som finns i Sverige för gamla pelargoner. En nackdel är att samma sort säljs under olika namn av olika firmor. En sort som i Botaniska trädgårdens pelargonsamling finns under namnet *Tierpsella* säljs även som *Dalapelargon* och *Norrlandspelargon*.

Det insamlade materialet kan också ha betydelse för vidare förädling av sortgruppen. Bland sorterna märks både goda och dåliga egenskaper. Som exempel på mindre önskvärda egenskaper kan nämnas svaga blomställningsskaft som hänger ner och lätt knäcks, känslighet för bladlöss och svårigheter att övervintra. Till de positiva egenskaperna hör en större variation i blomans form och färg samt naturligt lågvuxna och greniga sorter. Det insamlade materialet svarar för en stor bredd vad gäller sorter lämpade för inomhus- respektive utomhusbruk och sorter för uppstamning.

Andra gamla krukväxter

Förutom pelargoner finns ytterligare en lång rad krukväxter som av tradition odlas i svenska

hem och för vilka liknande inventeringar skulle kunna genomföras. I samarbete med veckotidningen Allers utlyste jag för några år sedan en tävling om "Sveriges äldsta krukväxt" (Engstrand & Martinsson 1999). Segrade gjorde något oväntat en liten lökväxt, vit sefyrilja *Zephyranthes candida*, som funnits i samma släkt sedan 1885 (Robild 2000). Bland medtävlarna märktes bland annat julkaktusar *Schlumbergera × buckleyi*, sparrisar *Asparagus*, porslinsblommor *Hoya*, mönjelija *Clivia miniata* och begonior *Begonia*. Många av dessa var liksom pelargoner arvegods och förknippade med familjehögtidligheter.

För många krukväxtslag är variationen mycket liten och har alltid varit det. Det kan röra sig om ett par variegerade former av annars grönbladiga arter eller någon form med avvikande växtsätt. Ibland kan till och med alla odlade exemplar misstänkas härstamma från ett och samma introduktionstillfälle. Så är fallet med rosengeranium *Pelargonium ×graveolens*, en steril pelargonhybrid som förökats vegetativt sedan slutet av 1700-talet (Martinsson 2000). Inom andra krukväxtgrupper har variationen varit betydande. Dessa kan ha sålts i namnsorter eller saluförts som "blandade färger". Som exempel på sortrika grupper kan nämnas rexbegonia *Begonia Rex*-gruppen, fuchsior *Fuchsia* och engelsk pelargon *Pelargonium ×domesticum*.

Hemsidor

Svenska pelargonsällskapets hemsida (www.pelargonsallskapet.com) har en omfattande länksamling med både privata och kommersiella hemsidor.

Citerad litteratur

- Anonym 1998. Conservatoire du Pelargonium. Ville de Bourges – C.C.V.S.
 Dauthenay, H. 1897. Les Géraniums (*Pelargonium zonale* & *inquinans*) description et culture. – Paris.
 Engstrand, K. & Martinsson, K. 1999. Vem har Sveriges äldsta krukväxt? – Allers 1999(38): 73.
 Hieke, K. 1963. Klíčk určování hejpestovanějšich odrůd (kultivarů) *Pelargonium zonale* hort. – Acta Průhoniciana 6: 37–64.

- Martinsson, K. 2000. Pelargonier, kulturarv i kruka. – Prisma.
- Martinsson, K. 2001. Våra närmsta växter. – Ur: Pettersson, B., Svanberg, I. & Tunón, H. (red.), Människan och naturen. Etnobiologi i Sverige 1. Wahlström & Widstrand/CBM, sid. 411–419.
- Martinsson, K. 2003. Pelargonier med egennamn, levande arvegods. – Svenska landsmål och svenskt folkliv 126 (under tryckning).
- Martinsson, K. & Hjertson, M. 2003. *Pelargonium ×hortorum* L. H. Bailey. Sortiment i Sverige före 1950. – Centrum för biologisk mångfald, CBM:s skriftserie 8.
- Miller, D. 1996. Pelargoniums: a gardener's guide to the species and their hybrids and cultivars. – Batsford, London.
- NCCPG 2003. The national plant collections. Directory 2003–2004. – National Council for the Conservation of Plants and Gardens.
- Nugent, P. E. & Snyder, R. J. 1967. The inheritance of floret doubleness, floret center color, and plant habit in *Pelargonium hortorum* Bailey. – Proc. Am. Soc. Hort. Sci. 91: 680–690.
- Robild, E. 2000. Kerstin har Sveriges äldsta krukväxt. – Allers 2000(6): 40–41.
- UPOV 1987. Guidelines for the conduct of tests for distinctness, homogeneity and stability. Zonal pelargonium, ivy-leaved pelargonium. – International Union for the Protection of New Varieties of Plants T6/28/8.

Karin Martinsson är växtsystematiker och forskningsinformatör vid Uppsala universitets botaniska trädgård där hon arbetar med trädgårdens utåtriktade verksamhet. Karin bedriver även trädgårdshistorisk och etnobotanisk forskning, främst rörande den botaniska trädgårdens historia samt odlingen av orangeri- och krukväxter i Sverige.

Adress: Karin Martinsson, Botaniska trädgården, Uppsala universitet, Villavägen 8, 752 36 Uppsala

E-post: karin.martinsson@botan.uu.se

ABSTRACT

Martinsson, K. 2004. Inventering och identifiering av gamla pelargonier. [Collecting and identifying old cultivars of *Pelargonium ×hortorum*.] – Svensk Bot. Tidskr. 98: 21–30. Uppsala. ISSN 0039-646-X.

Cultivars of *Pelargonium ×hortorum* traditionally grown in Sweden for more than 50 years have been collected by the Uppsala University Botanical Garden. The best documented cultivars were those which had been treated as family heirlooms. Of the 60, more or less distinct, cultivars in the collection only five have been identified so far: 'Colibri', 'Distinction', 'Friesdorf', 'Hamilton' and 'Mrs Parker'. Cultivars with an unusual appearance were over-represented among the heirloom pelargoniums, e.g. flore pleno forms and unusual flower colors. The various methods for identifying old cultivars and the difficulties in finding the correct cultivar names are discussed.